

Patristická christologie v prvních třech stoletích¹

Je třeba si uvědomit, že **počátky křesťanství mají židokřesťanský charakter**. V prvním a druhém století židokřesťanský prvek převládal. Zároveň ale postupně narůstal počet a význam etnokřesťanů helénské kulturní provenience.

Židokřesťané neměli problém s pravým Ježíšovým lidstvím, někteří z nich však nepřijímali Ježíše jako pravého Božího Syna. Jednalo se zejména o tak zvané **ebionity**, kteří se vyskytovali hlavně v Palestině a Sýrii. Jejich výhrada byla pochopitelná, protože ve hře byla jejich národní a kulturní identita v podobě monoteismu a primátu Tóry. Ježíš jako Boží Syn totiž znamenal, že Tóra je překonána, jak to vidíme u sv. Pavla, zejména v jeho nauce o ospravedlnění vírou v Boha a jeho jediného Syna Ježíše Krista. Stát se křesťanem naplno pro Žida znamenalo vyloučení ze synagogálního společenství a ztrátu pout s vlastním národem, což bylo pochopitelně velmi bolestivé. Ona svízelnost byla navíc umocněna tím, že příslušníci ostatních etnik nevnímali etnické Židy přívětivě kvůli jejich odlišnosti a určité vydělenosti z pohanského světa. Stát se křesťanem bylo pro Žida opravdu spjato s velkou osobní odvahou. Byl to úkon srovnatelný s Abrahámovým vyjitím z jistoty starého života v Uru do velké nejistoty. Každý Žid, který se stal naplno křesťanem, si zasluhuje náš obdiv.

Helénsky orientovaní křesťané měli jinou obtíž. Mnozí z nich totiž nesli na svých bedrech kulturní dědictví v podobě dualistického protikladu mezi duchem a tělem. Z uvedeného důvodu mívali obtíž s Ježíšovým pravým, materiálním tělem. Hovořili proto jenom o těle zdánlivém (**doketismus**).

Právě vyhraněný dualismus je společným jmenovatelem široce rozvětveného myšlenkového proudu, který se nazývá **gnóze**. Gnostikové tvrdili, že jsou nositeli tajných Ježíšových nauk, dělili lidi na určité „kasty“, tedy na lidi tělesné, věřící a znající (**gnostikoi**). Gnostik nepřijímá spásu primárně jako dar, protože spása je především jeho vlastní intelektuální případně asketický výkon. O ostrém ideovém střetu mezi rodící se církví na jedné straně a gnózí svědčí Irenejův spis *Adversus haereses* z posledních desetiletí druhého století. Pod tímto tlakem se také profilovala hierarchická struktura církve a rovněž rozhodování o tom, co se bude při bohoslužbách číst, a co nikoli, tedy vymezení kánonu Nového zákona. Existovalo velké množství gnostické i jiné apokryfní (pseudoepigrafické) literatury, která se představovala jako další evangelia, skutky, apokalypsy. Dnes se v dané souvislosti někdy hovoří o tak zvané **intertestamentární literatuře**. V této záplavě nejrůznějších spisů bylo naprosto nevyhnutelné jasně stanovit, co je kanonická kniha, co nikoli. Ve hře byla identita mladého křesťanství.

---

¹ Pro další studium: srov. C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Kostelní Vydří – Praha: Karmel. nakl. – Krystal 2010, s. 129-146. Ostatní literaturu lze najít na právě uvedeném místě, což platí i pro všechny předcházející a následující odkazy tohoto typu.

Ještě dnes se někdy setkáváme s dávno překonanými názory, že prý Janovo evangelium by mělo být gnostické. To je opravdu povrchní lektura čtvrtého evangelia, protože žádný gnostik by nikdy neřekl, že Slovo se stalo tělem, doslova masem (srov. Jan 1,14). Ježíš navíc v Janově evangeliu učí výlučně na veřejných místech, což je v jasném protikladu k tezi o jakýchsi jeho tajných naukách. Obdobných argumentů by se dalo uvést více, ale tyto by měly dostačovat.

Ve třetím století nabyl helénský prvek v církvi jasnou převahu. Z církve jako hnutí zdola se stává tak zvaná „velká církev“ – organizace s jasnou identitou, naukou a hierarchickou strukturou. Křesťané byli velmi ostře pronásledováni, mnozí položili za své přesvědčení život. Rozvoj křesťanství se projevil také vznikem teologických škol. Byla to **jednak škola alexandrijská, jednak o trochu mladší škola antiochijská**.

Představitelé alexandrijské školy podtrhovali jednotu subjektu v Kristu, někdy ovšem za cenu nedoceňování, nebo dokonce popírání úplnosti Ježíšova lidství. V odborné literatuře se hovoří o tak zvané christologii „**Logos – sarx**“. Naproti tomu **antiochijská škola** vycházela z úplnosti Ježíšova lidství, měla však někdy potíže udržet jednotu Ježíšovy osoby. Hovoří se proto o tak zvané christologii „**Logos – anthropos**“.

Na Západě sice nevnikly teologické školy v pravém slova smyslu, lze však hovořit o severoafrické škole jako o myšlenkovém směřování. Zakladatelem této severoafrické školy byl **Tertulián**. Ten již na konci druhého století vystoupil s naukou, podle níž je Kristus jedna osoba ve dvou nesmíšených podstatách, tedy v božství a lidství. Od tohoto Tertuliánova učení se odrážel Augustin a následně v pátém století papež Lev veliký. Na tomto základě pak bylo v roce 451 formulováno v Chlakedonu christologické dogma o Kristu jako jedině osobě ve dvou nesmíšených přirozenostech.